ורמינהו [ומשליכים, מראים סתירה] ממה ששנינו בברייתא: כהן המוכר בהמתו לישראל ואמר לו **"על מנת שהמתנות שלי"** — אין הישראלי חייב לתיתן לו, אלא הריהו **נותן** את המתנות **לכל כהן שירצה**. שכיון שמכר לו את כל הבהמה, אינו יכול להתנות על מתנותיה, שאינן שייכות לו אלא לכל שבט הכהנים. ושלא כמשנתנו שפטור הקונה הישראלי מן המתנות!

ודוחים: וכי ממקרה (שהוא עניינה של הברייתא) שבו הכהן המוכר אומר **"על מנת** שהמתנות שלי" על מקרה (שהוא עניינה של משנתנו) שבו הכהן המוכר אומר **"חוץ** מן המתנות" **קא רמית** [אתה משליך, מראה סתירה]?! והרי לשון **"חוץ"** משמעה **שיורא** [שיור], שהשאיר הכהן את המתנות אצלו, שלא מכרן לישראל, ולכן חייב הישראלי לתיתן לו. ואילו לשון **"על מנת"** — **לאו שיורא** [אין משמעה שיור], שאין הכהן משאיר לעצמו את המתנות, אלא עושה תנאי עם הקונה שתינתנה לו המתנות, ואין בכוחו להתנות תנאי כזה.

ורמינהו [ומשליכים, מראים סתירה] על ברייתא זו ממה ששנינו בברייתא אחרת: כהן המוכר לישראל את בהמתו ואמר לו **"על מנת שהמתנות שלי"** — **המתנות שלו**, שחייב הקונה לתיתן לכהן זה, ושלא כברייתא הקודמת שפטרה במקרה כזה את הקונה מלתת מתנותיו לכהן זה! ומסבירים: חלוקות ביניהן ברייתות אלה, **ובהא פליגי** [בזה נחלקו], **שמר סבר** [חכם זה שבברייתא השניה סבור] כי אמירת **"על מנת"** — לשון **שיורא** [שיור] **הוא**, ולכך המתנות הינן של הכהן המוכר. ואילו **מר סבר** [חכם זה שבברייתא הראשונה סבור] כי אמירת **"על מנת"** — **לאו שיורא** [לא לשון שיור] **הוא**, אלא לשון תנאי וכיון שאין הכהן יכול להתנות כך, אין הקונה הישראלי חייב לתת לו את מתנותיה.

א שנינו במשנתנו: **אמר לו** לטבח: **מכור לי בני מעיה** (ובכללן הקיבה שהיא ממתנות הכהונה) של פרה ששחטת — נותן הקונה את הקיבה לכהן, ואינו מנכה למוכר את דמי הקיבה. ואולם אם קנה את בני המעיים לפי משקל ושקל לו אף את הקיבה — נותן הקונה לכהן את הקיבה, ואולם מנכה מהכסף הניתן למוכר את דמי משקלה של הקיבה. ובענין זה **אמר רב: לא שנו** שצריך הקונה לתת את הקיבה לכהן, **אלא** כשהקונה **שקל לעצמו** את בני המעיים שקנה. שבמקרה כזה הכהן דורש את מתנות כהונה מן הקונה ולא מן הטבח. **אבל כששקל לו הטבח — הדין** של הכהן **אף עם הטבח**, שיכול הכהן להתדיין עם זה או עם זה. **ואילו רב אסי אמר: אפילו כאשר שקל לו הטבח — הדין עמו**, עם הקונה בלבד. ומציעים: **לימא** [האם נאמר] כי **בשיטתו** של **רב חסדא קא מיפלגי** [הם חלוקים]. שכן **אמר רב חסדא: אדם שגזל מאדם אחר, ולא נתייאשו הבעלים** מן הגזילה שתשוב אליהם, **ובא אדם אחר ואכלו** את הדבר הגזול — אם **רצה** הבעלים לגבות את דמי גזילתו **מזה**, מן הגזלן הראשון — **גובה. רצה** לגבות **מזה** שאכל את הגזילה — **גובה**. ולענייננו יש לומר **שמר** [חכם זה, רב], **אית ליה** [יש לו, סבור הוא] כשיטת **רב חסדא**, שיכול הנגזל לגבות ממי שירצה, וכמו כן יכול הכהן לגבות את מתנותיו ממי שירצה, אם מהקונה או מהטבח. **ואילו מר** [חכם זה, רב אסי], **לית ליה** [אין לו, אינו סבור] כשיטת **רב חסדא**, ולכך הכהן תובע מתנותיו מן הקונה בלבד. ודוחים: **לא, אלא דכולי עלמא אית להו** [לדעת הכל יש להם, **שניהם** סבורים] כשיטתו של **רב חסדא**, ואולם **הכא** [כאן] **בשאלה** האם **מתנות כהונה נגזלות קא מיפלגי** [הם חלוקים]. **שמר סבר** [חכם זה, רב סבור] **כי מתנות כהונה נגזלות,** והריהן ברשות הגזלן ויכול לגבות ממנו אף שאחר אכלן, ואף בענייננו יכול הכהן להתדיין גם עם המוכר. **ואילו מר סבר** [חכם זה, רב אסי סבור] **כי מתנות כהונה אין נגזלות,** שאין כח בידי אדם לגוזלן, וכל עוד הן קיימות מוטל חוב נתינתן על המחזיק בהן, ולכך יכול הכהן להתדיין על מתנותיו רק עם הקונה המחזיק עתה בהן. ומעירים: **איכא דמתני לה להא שמעתא** [יש ששונה הלכה זו, מחלוקת זו של רב ורב אסי בשאלת גזילת מתנות כהונה] לא כהסבר למחלוקתם בדין מתנות כהונה, אלא כהלכה **בפני עצמה, רב אמר: מתנות כהונה נגזלות, ורב אסי אמר: מתנות כהונה אין נגזלות.**

ב משנה **גר שנתגייר והיתה לו פרה,** אם **נשחטה** פרה זו על ידי אדם מישראל **עד שלא** (בטרם) **נתגייר** — הריהו **פטור** ממתנות כהונה, שכן בשעת שחיטתה היתה הפרה עדיין של גוי. ואם נשחטה **משנתגייר** — הריהו **חייב** בנתינת מתנות מפרה זו, ככל אדם מישראל. **ספק** אם נשחטה קודם שהתגייר או לאחר שהתגייר — **פטור** מלתת את מתנותיה לכהן, **שכלל הוא כי המוציא מחבירו עליו הראיה,** וכל עוד לא יביא הכהן הוכחה שנשחטה הפרה לאחר שהתגייר, אין הגר חייב לתת את מתנותיה.

וּרְמִינְהוּ: "עַל מְנָת שֶׁהַמַּתָּנוֹת שֶׁלִּי" — נוֹתֵן לְכָל כֹּהֵן שֶׁיִּרְצֶה! — "עַל מְנָת" אַ"חוּץ" קָא רָמֵית? "חוּץ" — שִׁיּוּרָא, "עַל מְנָת" — לָאו שִׁיּוּרָא. וּרְמִינְהוּ: "עַל מְנָת שֶׁהַמַּתָּנוֹת שֶׁלִּי" — הַמַּתָּנוֹת שֶׁלּוֹ! — בְּהָא פְּלִיגִי, מָר סְבַר: "עַל מְנָת" — שִׁיּוּרָא הוּא, וּמָר סְבַר: "עַל מְנָת" — לָאו שִׁיּוּרָא הוּא.

א "אָמַר לוֹ מְכוֹר לִי בְּנֵי מֵעֶיהָ" וכו'. [א]אָמַר רַב: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא שֶׁשָּׁקַל לְעַצְמוֹ, אֲבָל שָׁקַל לוֹ טַבָּח — הַדִּין עִם הַטַּבָּח. וְרַב אַסִי אָמַר: אֲפִילּוּ שָׁקַל לוֹ טַבָּח — הַדִּין עִמּוֹ. — לֵימָא בִּדְרַב חִסְדָּא קָא מִיפַּלְגִי, [ב]דַּאֲמַר רַב חִסְדָּא: גָּזַל וְלֹא נִתְיָיאֲשׁוּ הַבְּעָלִים, וּבָא אַחֵר וַאֲכָלוֹ — רָצָה מִזֶּה גּוֹבֶה, רָצָה מִזֶּה גּוֹבֶה. דְּמָר אִית לֵיהּ דְּרַב חִסְדָּא, וּמָר לֵית לֵיהּ דְּרַב חִסְדָּא. — לָא, דְּכוּלֵּי עָלְמָא אִית לְהוּ דְּרַב חִסְדָּא, וְהָכָא בְּמַתָּנוֹת כְּהוּנָּה נִגְזָלוֹת קָא מִיפַּלְגִי. דְּמָר סְבַר: נִגְזָלוֹת, וּמָר סְבַר: אֵין נִגְזָלוֹת. אִיכָּא דְּמַתְנֵי לָהּ לְהָא שְׁמַעְתָּא בִּפְנֵי עַצְמָהּ, רַב אָמַר: מַתָּנוֹת כְּהוּנָּה נִגְזָלוֹת, וְרַב אַסִי אָמַר: מַתָּנוֹת כְּהוּנָּה אֵין נִגְזָלוֹת.

ב משנה [ג]גֵּר שֶׁנִּתְגַּיֵּיר וְהָיְתָה לוֹ פָּרָה. נִשְׁחֲטָה עַד שֶׁלֹּא נִתְגַּיֵּיר — פָּטוּר, מִשֶּׁנִּתְגַּיֵּיר — חַיָּיב. סָפֵק — פָּטוּר, [ד]שֶׁהַמּוֹצִיא מֵחֲבֵירוֹ עָלָיו הָרְאָיָה.

ורמינהו — כהן שמכר בהמה לישראל, ואמר לו "על מנת שהמתנות שלי" — נותנן ישראל לכל כהן שירצה. דכיון דכולה בהמה זכין ליה, לא מצי למתנוי ליה האי מתנות, שאינן שלו אלא של כהנים גמורים, ואין לו בהן אלא טובת הנאה, מכל מקום שמע מינה משמע שמייר המתנות ולא מכרן. לפיכך, פטור הלוקח, שהרי של כהן הן. ודכוותה בישראל הוה ממייב הלוקח, דכיון שהוא שחטה — עליה רמיא למיתביהו. על מנת לאו שיורא הוא — אלא תנאה, הכל מכר לו על מנת שיתנם לו. והוא אין בו כח להתנות. ורמינהו — בריתא אברייתא. לא שנו — היכא דלקח הימנו במשקל, דקתני: נותנן לוקח לכהן, והוא מוזר ותובע דמיס מן הטבח. אלא — כששקלן לוקח לעצמו. דכיון דטבח לא נגע בהן — אינו בעל דבריס של כהן. לפיכך, זה הלוקח נותנן, והוא שואל לו הדמיס שעל הטבח היה מוטל ליתן. אבל שקלן לו טבח הדין — של כהן, ומחלוקתו ותביעתו אף על הטבח הוא, והטבח מוזר עליהן, אם יש בעין — נותנן לכהן. והכי מפרש לה בריס "הגוזל" בגבא קמא (קטו,ב), דאף עם הטבח קאמר רבי יהודה. הדין עמו — דינו של כהן ותביעתו עם הלוקח הוא, הואיל ושנה לגזלה בעין — במקום שהוא שם, ילך. **רב** — אית ליה דרב חסדא. **רצה מזה גובה** — דכיון דקודם יאוש אכלו זה האחרון — הוה ליה מיהו גזלן עלייהו. דהא כל מקמי יאוש — ברשותייהו דמרייהו קיימי, כל היכא דאיתנהו. **לא** — בגזלן דעלמא, שהגזלן קונה אותו בגזלתו לשלם. דכולי עלמא אית להו **דרב חסדא** — דאם רצה גגזל לדון עם הראשון — ידון. **והכא** — בגזל מתנות כהונה קמיפלגי. מר סבר: מתנות כהונה נגזלות, ונתחייב גזלן בגזלתו לשלם, דתורת גזל עליהן. **ומר סבר אינם נגזלות** — אין כח לגזלן. וכל זמן שהן בעין, כל מקום שהולכין — החוב מוטל על מי שהם אצלו לתתו לכהן, והראשון לא נעשה גזלן עליהן. **באפי נפשה** — ולא בלשון "לא שנו" ואמתניתין, כדלעיל. **מתנות כהונה נגזלות** — לכדאמרן, שאם רצה כהן לדון עם הראשון — ידון.

תוספות

חוץ שיורא הוא על מנת לאו שיורא הוא — ואם תאמר: כי אמר ליה "על מנת", דאמרינן: נותנן לכל כהן שירצה — אם כן, המקח בטל, שלא נתן לו הבהמה אלא על מנת שיהיו המתנות שלו! ויש לומר: דמיירי שהתנו שיהיו המתנות שלו, ואם לא יתן לו — לא יהיה המקח בטל. אי נמי: הוי כמו מתנה על מה שכתוב בתורה, שהרשתו תורה ליתנם לכל מי שירצה.

דמר אית ליה דרב חסדא — אין לפרש דרב אית ליה דרב חסדא, ו"עם הראשון" דקאמר רב — היינו, אפילו עם הראשון. דאם כן, לרב אסי הדין עם השני

מסורת הש"ס

א. ב"ק קטו,א.

ב. ב"ק קיא,ב. קטו,א. ירושלמי תרומות פ"ז ה"ב. שם ב"ק פ"י ה"א.

ג. ירושלמי חלה פ"ג ה"ד. ספרי דברים פי"ח, ג.

ד. (הכלל) משנה בכורים פ"ב מ"י. יומא ט,א. כתובות כז,ב. עו,ב. נדרים יט,א. סוטה מח,א. גטין מח,ב. ב"ק ו,ב. לה,א—ב. לו,א. מו,א. נט,א. ב"מ ב,ב. לט,ב. ק,א. קיב,ב קטז,ב. ב"ב ד,א. כט,ב. ל,א. מה,ב. קנג,א. קנד,ב. קנט,ב. שבועות מה,ב. מו,א. בכורות יז,ב. יח,א. ירושלמי חלה פ"ג ה"ד. שם בכורים פ"ב ה"ו. תוספתא סוטה פי"ג, י. שם ב"מ פ"א, א. פ"ח, כב. פ"ח, כג. פ"ל, ו. שם ב"ב פ"ו, כא. שם שבועות פ"ו, א. פ"ו, ד. שם מנחות פי"ג. שם בכורות פ"ב, ט. פ"ו, ט. ספרי ומדרש תנאים לדברים פי"ח, ג. ספרי פכ"ד, יט. ילקו"ש תורה קמח. שסב. תתקטז. תתקלז.

גרסות

שיורא הוא ומר סבר על מנת לאו שיורא הוא בכתי"מ: **כחוץ דמי ומ"ס על מנת לאו כחוץ דמי.**

הדין עם הטבח בכתי"מ: **הדין אף עם הטבח.**

לימא בדרב חסדא יש בכתי"י: **לימא רב ורב אסי בדר"ח.**

לא דכולי עלמא יש בכתי"י: **דכו"ע.**

דמר סבר נגזלות ומר סבר אין יש בכתי"י: **מר סבר מתנות כהונה נזלות ומ"ס מתנות כהונה אין.**

מתנות כהונה אין נגזלות בכתי"מ: **אין נגזלות.**

נשחטה עד שלא נתגייר פטור משנתגייר בכתי"מ: **נשחטת אם עד שלא נתגייר פטור ואם משנתגייר.**

עיונים

חוץ שיורא כתבו ראשונים כי אף שכשאומר הכהן המוכר לשון "חוץ" — פטור הקונה מן המתנות, שכן הותיר אותן הכהן לעצמו. וכאשר ישראל מוכר את בהמתו לישראל אחר, והריהו מציין שהוא מוכרה לו "חוץ מהמתנות שבה" — הקונה הוא שחייב לתת את מתנותיה ולא המוכר. שכיון שהקונה הוא זה ששחט את הבהמה — כלל הוא בדין מתנות כהונה ש"הדין עם הטבח": שהתדיינותו של הכהן לענין קבלת מתנות היא עם זה ששחט את הבהמה, שעליו מוטלת חובת הנתינה. ואף טובת ההנאה (הזכות לבחור את הכהן שיקבל את המתנות) הינה של הקונה ולא של המוכר (רש"י).

עוד דנו המפרשים במקרה של מכירת בהמה "חוץ ממתנות שבה", כאשר המוכר הוא ישראל והקונה הוא כהן. יש שאמרו ששניהם פטורים מן המתנות: המוכר הישראל פטור — שהרי "הדין עם הטבח", שהוא הכהן. והכהן הקונה ששחט את הבהמה פטור — שהרי כהן הוא והריהו שוחט את בהמתו שלו (כנה"ג). ויש שאמרו כי באופן זה הכהן הקונה מתחייב במתנות כהונה, שכן דינו כדין טבח כהן ששחט לישראל, שחייב הטבח בנתינת המתנות. ומכל מקום אין הכהן יכול לתת את המתנות לעצמו — שהרי לא נכללו המתנות בדבר שמכר הישראלי לכהן, ואין הם של הכהן (שולחן גבוה). אכן אף לשיטה זו שאין הכהן מעכב לעצמו את המתנות, אם הישראלי מכר לכהן ואמר לו "על מנת שהמתנות שלי", שהיה זה תנאי במכירה — יכול הכהן להפרישם לעצמו, שאין בכוח המוכר להתנות כן (כי אין המתנות שלו אלא של שבט הכהנים), והכהן הקונה קודם לכל כהן אחר, כיון שהמתנות כבר תחת ידו.

על מנת לאו שיורא הוא שאלו התוס': מאחר ומתנה הכהן המוכר בשעת המכירה "על מנת שהמתנות שלי", הרי זה תנאי במכירה, וצריך המכר להתבטל מעיקרו, שהרי לא התקיים התנאי, שהרי לא מכר הכהן את בהמתו אלא על מנת שהמתנות תינתנה לו. ואיך יהא הישראלי הקונה רשאי לתת את מתנות הבהמה לכל כהן שירצה?

והשיבו בשני אופנים. האחד, כי כאן מדובר באופן שהוסכם בין המוכר לקונה כי אם לא יתקיים התנאי ולא תינתנה המתנות לכהן — לא יתבטל בשל כך המכר. ובאופן אחר אמרו כי כאן אין המכר מתבטל בשל אי קיום התנאי, שכן משמעות תנאי זה שהמתנות תינתנה דווקא לכהן מסויים והרי זה נחשב כמתנה על מה שכתוב בתורה. שכן התורה נתנה בידי שוחט הבהמה את הזכות לתת את מתנותיה לכל כהן שירצה בו, ולאו דווקא לכהן מסויים. וכלל הוא שהמתנה על מה שכתוב בתורה, תנאו בטל (ויש שכתב שאין התנאי "על מנת שהמתנות שלי" נחשב כמתנה על מה שכתוב בתורה, ואולם התנאי "על מנת שהם שלי" הריהו כמתנה על מה שכתוב בתורה. ריטב"א).

מתנות כהונה נגזלות שרב אסי סבור כי אין מתנות כהונה בכלל תורת גזל, שאין כח לגזלן להפקיע את חובת נתינתן. וכל עוד הן בעין, בכל מקום שהן נמצאות — הריהן של הכהן, וחובת נתינתן לכהן על זה שהן אצלו ואין הראשון שלקחן מאת בעלי הבהמה נעשה גזלן עליהן. ולכך הכהן מתדיין עם הקונה ולא עם המוכר, גם כשהמוכר הוא ששקל בידיו את בני המעיים של הפרה שמכר. ואילו רב סבור שאף מתנות כהונה (אף שחובת נתינתן עליהן על שוחט הבהמה) הינן בכלל תורת גזל, כשאר קנייני אדם של חולין. ולכך יכול הכהן להתדיין על מתנותיו הן עם הטבח והן עם הקונה. כדרך שאמרו באחד שגזל חפץ ונגזלה ממנו הגזילה על ידי גזלן אחר, שיכולים הבעלים להתדיין הן עם זה והן עם זה בגביית דמי גזילתם (רש"י, תוס').

אכן יש שכתבו שכיון שמתנות כהונה בכלל תורת גזל, פקעה מהן מצוותן אף שהן עדיין בעינן. ומעתה רשאי קונה מתנות כהונה מידי אדם שהתחייב בנתינתן (אף שאסורה היא מכירה שכזו), לאכול את המתנות, שהריהן בתורת גזל, והמוכר בגזילתו הוציאן מרשות בעליהן והפקיען ממצוותן (רמב"ם הלכות בכורים פ"ט ה"ד). ואף המוכר פטור בדיני אדם, כדין מזיק וגוזל מתנות כהונה. ואף שנהנה במכירתו זו, שמרויח בה ממון, הריהו פטור (ויעוין ב"עיונים" לעיל קלא,א בד"ה שאני התם דמשתרשי). אכן יש מהראשונים שכתב שהרי זה רק כאשר התכוון המוכר להפקיע מצוות מתנות הכהונה במכירתן, ואולם אם מכר ולא התכוון לגזול מהכהן אותן — לא פקעה מצוותן בכך (ר"ן, ואולם הרמב"ם לא חילק בדבר, ולשיטתו בכל אופני המכירה הריהו פטור).

אורח ההלכה

על מנת שהמתנות שלי כהן שמכר פרה לישראל ואמר לו: "אני מוכר לך פרה זו על מנת שהמתנות שלי" — תנאו אינו תנאי, והמקח קיים, ויכול ליתנן לכל כהן שירצה. (רמב"ם ספר זרעים הלכות בכורים פ"ט הי"א. שו"ע יו"ד סא, כט).

גזל ולא נתייאשו הבעלים ובא אחר ואכלו גזל, וקודם שנתייאשו הבעלים בא אחר ואכל את הגזילה, אם רצו הבעלים לגבות מן האוכל — גובים, לפי שעדיין ברשותן היא, ואם רצו גובים מן הגזלן. כרב חסדא. (רמב"ם ספר נזיקין הלכות גזילה ואבידה פ"ה ה"ד. שו"ע חו"מ שסא, ה).

מתנות כהונה נגזלות אסור לישראל לאכול את המתנות אלא ברשות כהן. עבר ואכלן, או הזיקן, או מכרן — אינו חייב לשלם, מפני שאין להן תובעים ידועים (ומכל מקום כדי לצאת ידי שמים חייב לשלם. ש"ך). והקונה אותן, אף על פי שאינו רשאי לקנותן, הרי לאחר שכבר קנאן מותר לאכלן, מפני שמתנות כהונה נגזלות. כרב. (רמב"ם ספר זרעים שם הי"ד. שו"ע יו"ד סא, לא).

גר שנתגייר והיתה לו פרה וכו' גר שנתגייר והיתה לו פרה, אם נשחטה קודם שהתגייר — פטור ממתנות הכהונה. משנתגייר — חייב. ספק אם קודם שהתגייר אם לאחר שהתגייר — פטור, שהמוציא מחבירו עליו הראיה. כמשנה. (רמב"ם שם הי"ג. שו"ע שם סעיף לג).

שפע למד את עמי www.hashefa.co.il © כל הזכויות שמורות. להסדרת אישור שימוש בתכנים נא לפנות לדוא"ל info@hashefa.com

אלמא ספק — מתנות כהונה לקולא, דאמרינן: המוציא מחבירו עליו הראיה. שבתוך הקמה — לפני הקוצרים, שעדיין לא הגיעו הקוצרים לשם. הרי — כל הנמצא בהן לבעל הבית, דאין לקט אלא הנושר בשעת קצירה. העליונים — חטין העליונים שעל פי החור, איכא למימר: לקט הן, שנשרו מן השבלין בשעת קצירה. והתחתונים — שבקרקעיתו של חור. לבעל הבית — דקודם קצירה כנסום נמליס שם. שספק לקט לקט — אלמא לרבי מאיר גבי מתנות עניים, והוא הדין למתנות כהונה, ספיקא לחומרא, ואתם מתניתין — רבי מאיר היא, וקתני: ספיקא לקולא. אל תקניטני — דהא דקתני "ספק לקט לקט" — יחידאה היא. שאיני שונה אותה כמו ששנית "דברי רבי מאיר", אלא "דברי רבי יהודה בן אגרא משום רבי מאיר". אמר ליה, לו — ריש לקיש. אל תשנה אותה אלא בלשון בן תדל — אפילו אין אתה שונה אותה אלא בשם שונה שבעולם ששמו בן תדל, אפילו הכי קשיא לך, דהא טעמא קאמר למילתיה. אילימא בדינין — לראות לו זכות בדין. צדק משלך — ותן לו. פרה — כשגולל לך ספק זה במתנותיה, ואתה מעמידה על חזקתה הראשונה — הרי היא פטורה, שהרי נחזקת של גוי היתה עומדת. קמה — כשגולל לך ספק בלקט, ואתה מעמידה על חזקתה — חזקת חיוב הוא, דמעולם היא עומדת לכך, דשל ישראל היא. חיוב חלה — הכל הולך אחר גלגולה, משגלגל בה — הוי חיובה. וגלגול הגוי פוטר, דכתיב (במדבר טו) "עריסותיכם". "אם עד שלא נתגייר נתגלגלה — פטור, אם ספק — חייב" גרסינן. חלה — ספק איסורא, שיש בה עון מיתה. הלכך, לא סמכינן אחזקה. אבל מתנות אין בהן קדושה אלא דין ממון, והמוציא מחבירו עליו הראיה. קרבן אשתו — ספק ילדה כשהיתה גויה, ספק משנתגיירה — מביאה קרבן, דספק איסור כרת הוא לאכול בקדשים עד שתביא כפרה. דמחוסר כפורים אסור בקדשים, ועונש כרת. וחלה — ספק מיתה. ובכור בהמה טהורה — ספק כרת לשוחטו בחוץ. וצריך להמתין עד שיסתאב, דתו לית ביה אלא דין ממון, ואוכלו הוא בזמנו. ובכור — פטר חמור, כמאן דאמר בנכורות (ט,ב): אסור בהנאה עד שיפדנו, וצריך להפרישו עליו טלה לפדיונו, לאפקועי איסוריה. ומעכב הטלה בידו, והוא שלו. דשה של פדיון לא רמיא קדושה עליה אלא ממונא דכהן הוא, וכיון דספק הוא — המוציא מחבירו עליו הראיה.

תוספות

ולא עם הראשון, בגזל ולא נתייאשו הבעלים ובא אחר ואכלו, דהא ליכא מאן דפליג שלא יוכל לגבות מן הראשון הגוזל. ובאחר שאכלו הוא דאיכא דלית ליה דרב חסדא. אלא יש לפרש איפכא: דרב לית ליה דרב חסדא, דהדין דוקא עם הטבח. ורב אסי אית ליה דרב חסדא, והדין אף עם הלוקח. ודחי: "דכולי עלמא אית להו דרב חסדא, ובמתנות כהונה נגזלות קא מיפלגי" — דרב סבר נגזלות, ו"הדין עם הטבח" — היינו, אף עם הטבח, כרב חסדא. ורב אסי סבר דהדין דוקא עם הלוקח, לפי שהמתנות אין נגזלות. והוי איפכא ממאי דהוה בעי למימר מעיקרא. ותימה: דבמאי קא מיירי: אי בשאין מתנות בעין — הא אמרינן בריש פירקין דמזיק מתנות כהונה או אכלן, פטור! ואם הם בעין — היכי קאמר דבדרב חסדא קא מיפלגי? הא משמע בריש "הגוזל בתרא" (בבא קמא קיא,ב) דהיכא דהם בעין, ליכא מאן דפליג אדרב חסדא, אלא דווקא כשאכלן. דתני רבי אושעיא: הגוזל ומאכיל את בניו — פטורין מלשלם. הניח לפניהן, גזלה קיימת — חייבים לשלם, אין גזלה קיימת — פטורין כו'. ופריך: לימא תהוי תיובתא דרב חסדא. משמע דלמאן דפליג עליה, אתי שפיר דדווקא אין גזילה קיימת פטורים, אבל בגזלה קיימת חייבים לשלם! וצריך עיון.

ורמינהי חורי הנמלים שבתוך הקמה כו' — מרבנן נמי פריך, דלא פליגי רבנן אלא משום דסברי דתחתונים ודאי נמלים כנסום. הילכך, הם של בעל הבית. הא אם היו ספק — היו מודים דהוי לקט, כמו עליונים, שספק לקט — לקט.

ג גמרא

ג גמרא כִּי אֲתָא רַב דִּימִי אֲמַר, רְמֵי לֵיהּ רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ לְרַבִּי יוֹחָנָן: תְּנַן, סָפֵק — פָּטוּר. אַלְמָא סְפֵיקָא לְקוּלָּא. וּרְמִינְהוּ, [ה]חוֹרֵי הַנְּמָלִים שֶׁבְּתוֹךְ הַקָּמָה — הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת, וְשֶׁלְּאַחַר הַקּוֹצְרִים, הָעֶלְיוֹנִים — לַעֲנִיִּים, וְהַתַּחְתּוֹנִים — שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: הַכֹּל לַעֲנִיִּים, שֶׁסְּפֵק לֶקֶט — לֶקֶט! אָמַר לֵיהּ: [ו]אַל תַּקְנִיטֵנִי, שֶׁבִּלְשׁוֹן יָחִיד אֲנִי שׁוֹנֶה אוֹתָהּ. דְּתַנְיָא, [ז]רַבִּי יְהוּדָה בֶּן אַגְרָא אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי מֵאִיר: [ח]סְפֵק לֶקֶט — לֶקֶט, סְפֵק שִׁכְחָה — שִׁכְחָה, סְפֵק פֵּאָה — פֵּאָה. אָמַר לוֹ: אַל תִּשְׁנֶה אוֹתָהּ אֶלָּא בִּלְשׁוֹן בֶּן תְּדַל, וְהָא טַעְמָא קָאָמַר. דַּאֲמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ: מַאי דִּכְתִיב "עָנִי וָרָשׁ הַצְּדִיקוּ"? מַאי "הַצְּדִיקוּ"? אִילֵימָא בְּדִינִים — וְהָא כְּתִיב "וְדַל לֹא תֶהְדַּר בְּרִיבוֹ". אֶלָּא — צַדֵּק מִשֶּׁלְּךָ וְתֵן לוֹ! אָמַר רָבָא: הָכָא — פָּרָה בְּחֶזְקַת פְּטוּרָה קַיְּימָא, קָמָה — בְּחֶזְקַת חִיּוּבָא קַיְּימָא. אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי: [ט]וַהֲרֵי עִיסָּה נַעֲשֵׂית עַד שֶׁלֹּא נִתְגַּיֵּיר — פָּטוּר מִן הַחַלָּה, מִשֶּׁנִּתְגַּיֵּיר — חַיָּיב, סָפֵק — חַיָּיב! אָמַר לֵיהּ: [י]סָפֵק אִיסּוּרָא — לְחוּמְרָא, סָפֵק מָמוֹנָא — לְקוּלָּא. דַּאֲמַר רַב חִסְדָּא, וְכֵן תָּנֵי רַבִּי חִיָּיא: שְׁמוֹנָה סְפֵקוֹת נֶאֱמְרוּ בַּגֵּר, אַרְבַּע לְחִיּוּב וְאַרְבַּע לְפָטוּר. קָרְבַּן אִשְׁתּוֹ, וְחַלָּה, וּבְכוֹר בְּהֵמָה טְמֵאָה, וּבְכוֹר בְּהֵמָה טְהוֹרָה — לְחִיּוּב, — לקט, ספק שכחה — שכחה, ספק פאה — פאה. ואין להקשות מדברי חכם אחד (הסבור שכך היא דעתו של ר' מאיר) על דברי משנתנו. אמר לו ר' שמעון בן לקיש לר' יוחנן בדחיית דבריו: והרי אפילו אם אל (לא) תשנה אותה ברייתא אלא בלשון שלפיה אותו שוטה נודע הנקרא בשם בן תדל אמר שזו היא דעת ר' מאיר, עדיין הריהי קושיה על דברי משנתנו, והא טעמא קאמר [והרי טעם, נימוק לדבר הוא אומר] מדוע יש לנהוג בספק מתנות עניים להחמיר ולתיתן לעניים, שכן אמר ר' שמעון בן לקיש: מאי דכתיב [מה פירוש מקרא זה שנאמר] "עני ורש הצדיקו" (תהלים פב, ג)? מאי [מה] פירוש "הצדיקו"? אילימא [אם תאמר] שהכוונה בדינים, שיש לדיינים להשתדל למצוא לו זכות בדין — והא כתיב [הרי נאמר] "ודל לא תהדר בריבו" (שמות כג, ג), שאין לדיין לנהוג כן. אלא הכוונה לומר שהמסופק אם עליו לתת מתנות עניים אם לאו, אף שספק הוא, מכל מקום צדק משלך, ותן לו. ומעתה מובן מדוע במשנתנו נקבע שבספק מתנות כהונה נוהגים להקל, ואילו בספק מתנות עניים נוהגים להחמיר! אמר רבא בתשובה: הכא [כאן, בספק מתנות כהונה בזה שהתגייר] נוהגים להקל, משום שהפרה שלו בחזקת פטורה קיימא [עומדת], שבעודו גוי היתה הפרה פטורה ממתנות כהונה. מה שאין כן בספק מתנות עניים שהקמה — בחזקת חיובא קיימא [חיוב לקט עומדת]. אמר ליה [לו] אביי לרבא בקושיה על הסברו זה: והרי גם בדין חיוב חלה בעיסה של גר, אומרים אנו כי אם העיסה נעשית עד שלא (בטרם) נתגייר — הריהו פטור מן הפרשת החלה מעיסה זו. ואם נעשתה העיסה משנתגייר — הריהו חייב להפריש ממנה חלה. ובספק אם נעשתה העיסה לפני שהתגייר או לאחר שהתגייר — הריהו חייב, שספק חלה — חלה, אף שעיסת הגוי בחזקת פטור היא, שהרי היתה בחזקתו בעודו גוי, ועיסה שגולגלה בידי גוי פטורה מן החלה. ומדוע לא יהא דינה כדין ספק מתנות כהונה שפוטרים את הגר מלתיתן משום שהפרה היתה בחזקת פטור? אמר ליה [לו] רבא לאביי: אין להשוות ספק חלה לספק מתנות כהונה, שכן בחלה אף שיש לה חזקת פטור, יש בה ספק איסור, שיש עונש מיתה באכילתה, וכלל הוא כי בספק איסורא [איסור] הולכים אנו לחומרא [להחמיר]. ואילו ספק מתנות כהונה אינו אלא ספק ממוני, וכלל הוא כי בספק ממונא [ממון] הולכים לקולא [להקל], ולכן סומכים על חזקת הפטור של הפרה, לפטור את הגר ממתנות כהונה. שכן אמר רב חסדא, וכן תני [שנה] ר' חייא: שמונה מקרים של ספקות נאמרו בגר, בארבע נקבע דינו של הספק לחיוב, ובארבע לפטור. ומפרטים: בענין קרבן אשתו שילדה, שספק אם ילדה לפני שהתגיירה, וחייבת בקרבן, או שמא ילדה לאחר מכן ואינה חייבת — הרי זה ספק איסור כרת, שכל שלא התכפרה בקרבן הריהי ענושה כרת על אכילת קדשים. וכן בספק אם עיסת הגר חייבת בהפרשת חלה — הרי זה ספק איסור מיתה, שבאכילת חלה יש עונש מיתה. וכן בספק הנוגע לבכור בהמה טמאה (פטר חמור) של הגר, שאסור בהנאה קודם שנפדה שספק אם נולד קודם שנתגייר או לאחר מכן. וכן בספק הנוגע לבכור בהמה טהורה של הגר, שיש בדבר איסור כרת לענין שחיטתו מחוץ לעזרה — באלה הולכים אנו לחיוב. בעליו או לאחר מכן — פודים אותו בשה מן הספק (ובכך מפקיעים אותו מקדושתו), ואולם לאחר הפדיון אין הבעלים חייבים לתת את השה לכהן, אלא יכולים להחזיקו ברשותם (שכן אין קדושה בשה של פדיון), שאינו אלא חובה ממונית לתיתו לכהן, ובכל ספק ממון המוציא מחבירו עליו הראיה. ובבכור בהמה טהורה שספק אם נולד לפני הגירות או לאחריה — צריך להמתין עד שיפול בו מום, שמעתה שוב אין בו קדושה ומותר לשוחטו מחוץ לעזרה, ויכולים הבעלים לשוחטו ולאכול את בשרו. ואין הכהן יכול להוציאו מידם, שהמוציא מחבירו עליו הראיה.

שנינו במשנתנו שבספק אם התחייב האדם במתנות כהונה, הריהו פטור מלתיתן. ובענין זה מסופר **כי אתא** [כאשר בא] **רב דימי** מארץ ישראל לבבל, **אמר שרמי ליה** [השליך, הראה סתירה בדברי תנאים במקומות שונים] **ר' שמעון בן לקיש לר' יוחנן. שכן במשנתנו תנן** [שנינו] **שבספק — פטור** מלתת מתנות כהונה, **אלמא** [מכאן נסיק] **כי ספיקא** [ספק] — נדון **לקולא** [להקל]. **ועל כך רמינהו** [השליך, הראה סתירה] ממה ששנינו בדין לקט (התבואה הנושרת מתחת ידי הקוצרים בשעת קצירה, ממתנות עניים), כי התבואה הנמצאת **בחורי הנמלים שבתוך הקמה** שבשדה שטרם הגיעו הקוצרים אליה — **הרי אלו של בעל הבית**, שאין בתבואה זו דין לקט. **ואילו** הנמצאת בחורי הנמלים שבתוך הקמה **שלאחר הקוצרים**, החיטים **העליונים, לעניים**, שיש אלה של פי החור — שייכות **לעניים**, שיש לומר שלקט הן שנשרו מן השיבולים בשעת הקצירה. **ואילו התחתונים**, אלה שבקרקעית חור — **של בעל הבית**, שייתכן שקודם הקצירה אספו אותן נמלים לשם, ואין הן של לקט. **ר' מאיר אומר: הכל לעניים, שספק לקט — לקט.** הרי שלדעת ר' מאיר בספק מתנות עניים מכריעים להחמיר, ושלא כשיטת משנתנו במתנות כהונה, וסתם משנה (שלא צויין בה במפורש מי אמר את הדברים) הריהי דעת ר' מאיר. ונמצא שלפנינו סתירה בדברי ר' מאיר! **אמר ליה** [לו] ר' יוחנן לריש לקיש בתשובה: **אל תקניטני** בשאלה זו, **שהרי** אין דברי ר' מאיר שנויים בברייתא זו כדרך שאמרת ("ר' מאיר אומר"), שמשמע שזו היא דעת ר' מאיר בוודאות. אלא **בלשון** שלפיה חכם **יחיד** הוא שאמר שכן היא דעת ר' מאיר, **אני שונה אותה** ברייתא שהבאת כסתירה בדברי ר' מאיר. **דתניא** [שכן שנויה ברייתא], **ר' יהודה בן אגרא אומר משום** [בשם] **ר' מאיר: ספק לקט** — **לקט, ספק שכחה — שכחה, ספק פאה — פאה.** ואין להקשות מדברי חכם אחד (הסבור שכך היא דעתו של ר' מאיר) על דברי משנתנו. **אמר לו** ר' שמעון בן לקיש לר' יוחנן בדחיית דבריו: והרי אפילו אם **אל** (לא) **תשנה אותה** ברייתא **אלא בלשון** שלפיה אותו שוטה נודע הנקרא בשם **בן תדל** אמר שזו היא דעת ר' מאיר, עדיין הריהי קושיה על דברי משנתנו, **והא טעמא קאמר** [והרי טעם, נימוק לדבר הוא אומר] מדוע יש לנהוג בספק מתנות עניים להחמיר ולתיתן לעניים, שכן **אמר ר' שמעון בן לקיש: מאי דכתיב** [מה פירוש מקרא זה שנאמר] **"עני ורש הצדיקו"** (תהלים פב, ג)? **מאי** [מה] פירוש **"הצדיקו"? אילימא** [אם תאמר] שהכוונה **בדינים**, שיש לדיינים להשתדל למצוא לו זכות בדין — **והא כתיב** [הרי נאמר] **"ודל לא תהדר בריבו"** (שמות כג, ג), שאין לדיין לנהוג כן. **אלא** הכוונה לומר שהמסופק אם עליו לתת מתנות עניים אם לאו, אף שספק הוא, מכל מקום **צדק משלך, ותן לו.** ומעתה מובן מדוע במשנתנו נקבע שבספק מתנות כהונה נוהגים להקל, ואילו בספק מתנות עניים נוהגים להחמיר! **אמר רבא** בתשובה: **הכא** [כאן, בספק מתנות כהונה בזה שהתגייר] נוהגים להקל, משום **שהפרה** שלו **בחזקת פטורה קיימא** [עומדת], שבעודו גוי היתה הפרה פטורה ממתנות כהונה. מה שאין כן בספק מתנות עניים **שהקמה — בחזקת חיובא קיימא** [חיוב לקט עומדת]. **אמר ליה** [לו] **אביי** לרבא בקושיה על הסברו זה: **והרי** גם בדין חיוב חלה **בעיסה** של גר, אומרים אנו כי אם העיסה **נעשית עד שלא** (בטרם) **נתגייר** — הריהו **פטור מן** הפרשת **החלה** מעיסה זו. **ואם** נעשתה העיסה **משנתגייר** — הריהו **חייב** להפריש ממנה חלה. **ובספק** אם נעשתה העיסה לפני שהתגייר או לאחר שהתגייר — הריהו **חייב**, שספק חלה — חלה, אף שעיסת הגוי בחזקת פטור היא, שהרי היתה בחזקתו בעודו גוי, ועיסה שגולגלה בידי גוי פטורה מן החלה. ומדוע לא יהא דינה כדין ספק מתנות כהונה שפוטרים את הגר מלתיתן משום שהפרה היתה בחזקת פטור? **אמר ליה** [לו] **רבא** לאביי: אין להשוות ספק חלה לספק מתנות כהונה, שכן בחלה אף שיש לה חזקת פטור, יש בה ספק איסור, שיש עונש מיתה באכילתה, וכלל הוא כי **בספק איסורא** [איסור] **הולכים אנו לחומרא** [להחמיר]. ואילו ספק מתנות כהונה אינו אלא ספק ממוני, וכלל הוא כי **בספק ממונא** [ממון] **הולכים לקולא** [להקל], ולכן סומכים על הספק **לחיוב, ובארבע לפטור.** ומפרטים: בענין **קרבן אשתו** שילדה, שספק אם ילדה לפני שהתגיירה, וחייבת בקרבן, או שמא ילדה לאחר מכן ואינה חייבת — הרי זה ספק איסור כרת, שכל שלא התכפרה בקרבן הריהי ענושה כרת על אכילת קדשים. וכן בספק אם עיסת הגר חייבת בהפרשת **חלה** — הרי זה ספק איסור מיתה, שבאכילת חלה יש עונש מיתה. וכן בספק הנוגע **לבכור בהמה טמאה** (פטר חמור) של הגר, שאסור בהנאה קודם שנפדה שספק אם נולד קודם שנתגייר או לאחר מכן. וכן בספק הנוגע **לבכור בהמה טהורה** של הגר, שיש בדבר איסור כרת לענין שחיטתו מחוץ לעזרה — באלה הולכים אנו **לחיוב.**

עיונים

שספק לקט לקט הקשה רבינו משולם לרבינו ברוך, מדוע אין הולכים בספק לקט אחר הרוב, שהרי רוב הקמה של בעל הבית! והשיב לו שתי תשובות: האחת, שדין ספק לקט שונה משום שקבעו בו חכמים שיהא זה לעניים משום "צדק משלך ותן לו" (כמובא בסוגייתנו). וטעם אחר: אין הולכים בזה אחר הרוב, משום שכל קבוע נחשב כמחצה על מחצה, והתבואה נמצאת קבועה במקומה (הובא במרדכי).

הכא פרה בחזקת פטורה קיימא אין הכוונה שהגר פטור מלתת מתנות כהונה משום חזקת פטור שבפרה. שהרי כאשר ידועה השעה שהתגייר ואין ידועה שעת שחיטת הפרה, ישנה חזקת הגוף של הפרה (שכן הפרה כפי שהיא עתה לפנינו היא של גר) הנוגדת את חזקת הפטור ואומרת כי נשחטה הפרה לאחר הגירות. אלא שכוונת הדברים לומר שמשום חזקת הפטור אין החיוב לתת מתנות כהונה ודאי. מה שאין כן בספק לקט, שיש כאן מצות לקט בוודאות (והספק הוא אם שחיטה זו בכלל המצוה). ומכאן הביאו ראשונים (ר"ן בנדרים ז,א) ראיה כי כל ספק בגמרא בענין מתנות כהונה שלא נפתר — הולכים אנו בו להקל. וטעם הדבר, מפני שעיקר המצוה בספק (חזו"א). אכן יש שסוברים שאין להקל אלא במקום חזקת פטור (פמ"ג, מצפה איתן, יוס"ד).

קרבן אשתו וחלה ובכור בהמה טמאה ובכור בהמה טהורה לחיוב שמפני ספק איסור שיש בהם מכריעים אנו בהם לחיוב. ומעתה האשה המסופקת אם ילדה לפני או אחרי שהתגיירה חייבת להביא שני קרבנות (ככל אשה יולדת): בן יונה או תור לחטאת, ואין הוא נאכל לכהנים מפני הספק אלא נשרף (כדין חטאת העוף הבאה על הספק), וכבש לעולה, שהיא מתנה בו שאם אין היא חייבת בקרבן זה, יהא זה קרבן נדבה. ובעיסה שיש ספק אם גולגלה לפני הגירות או לאחריה — מפרישים ממנה חלה מן הספק. ובבכור בהמה טמאה (פטר חמור) שספק אם נולד לפני שנתגייר

מסורת הש"ס

ה. משנה פאה פ"ד מי"ד.
ו. פסחים פד,א. חולין נה,ב. עז,א. קכב,ב.
ז. ירושלמי פאה פ"ד ה"ח.
ח. תוספתא פאה פ"ב, טו. ירושלמי פאה פ"ד ה"ח. תו"כ פי"ט, י. מדרש תנאים לדברים פכ"ד, יט. ילקו"ש תורה תרה. תתקלו.
ט. משנה חלה פ"ג מ"ו. תוספתא חלה פ"א, יב. מנחות סז,א. ירושלמי חלה פ"ג ה"ד. ילקו"ש תורה תשמח.
י. כתובות עג,ב. נדרים נג,א. גיטין סג,ב. ב"ב נז,ב. נדה כה,א.

גרסות

כי אתא רב דימי בכתי"מ: **גר שנתגייר כי אתא רב דימי** ויש בכתי"י: **גר שנתגייר והיתה לו פרה כי אתא רב דימי.**
רמי ליה רבי שמעון בן לקיש בכתי"מ: **רמי רשב"ל.**
תנן ספק יש בכתי"י: **אם ספק.**
ספיקא לקולא יש בכתי"י: **ספיקא לקולא היא.**
שבתוך הקמה יש בכתי"י: **שבתוך הקמה שלפני הקוצרים.**
ושלאחר הקוצרים יש בכתי"י: **ושל אחר הקוצרים.**
של בעל הבית יש בכתי"י: **לבעל הבית.**
שבלשון יחיד יש בכתי"י: **בלשון בן אגרא.**
ספק לקט לקט ספק שכחה יש בכתי"י: **וספק לקט לקט וספק שכחה.**
אל תשנה יש בכתי"י: **אל תהי שונה.**
בלשון בן תדל יש בכתי"י: **בלשון אל בן תדל** וכן יש: **בלשון בן תרן.**
מאי דכתיב עני בכתי"מ: **מאי טעמא דר' יהודה בן אגרא דכתיב עני.**
בדינים והא כתיב בכתי"מ: **בדיניה והא כתיב.**
ותן לו אמר רבא יש בכתי"י: **ותן לו ה"נ צדק משלך ותן לו אמר רבא.**
בחזקת פטורה... בחזקת חיובא בכתי"מ: **בחזקת פטור... בחזקת חיוב.**
עיסה נעשית עד בכתי"מ: **עיסה בחזקת פטור קיימא ותנן גר שנתגייר והיתה לו עיסה נעשית אם עד.**
פטור מן החלה משנתגייר בכתי"מ: **פטור משנתגייר.**
ספק איסורא לחומרא ספק ממונא לקולא יש בכתי"י: **התם ספק ממון לקולא הכא ספק איסורא לחומרא.**
דאמר רב חסדא יש בכתי"י: **ואמר רב חסדא.**
ארבע לחיוב וארבע לפטור יש בכתי"י: **ארבע להקל וארבע להחמיר ואלו הן.**

אורח ההלכה

חורי הנמלים שבתוך הקמה זרעים הנמצאים בחורי הנמלים, אם היו החורים בתוך הקמה — הריהם של בעל השדה, שאין לעניים מתנה בתוך הקמה. ואם היו במקום שנקצר — הרי זה של עניים, שמא מן הלקט גררוהו הנמלים. ואף על פי שנמצא הזרע שחור אין אומרים שהריהו מהשנה שעברה, שספק הלקט — לקט. כר' מאיר. (רמב"ם שם הלכות מתנות עניים פ"ד ה"ט).

עיסה נעשית עד שלא נתגייר גוי שהיתה לו עיסה, ונתגייר. אם גלגלה קודם שנתגייר — פטור מחלה. אחר שנתגייר — חייב. ספק אם קודם שהתגייר אם לאחר שהתגייר — חייב. כמשנה במסכת חלה. (רמב"ם שם הלכות ביכורים פ"ח ה"ט. שו"ע יו"ד של, ד).

קרבן אשתו האשה שהתגיירה ואין ידוע אם קודם שהתגיירה ילדה או משנתגיירה ילדה — הרי זו מביאה קרבן מספק, ואין חטאתה נאכלת. כר' חסדא וכר' חייא. (רמב"ם ספר קרבנות הלכות מחוסרי כפרה פ"א הי"א).

שפע למד את עמי www.hashefa.co.il © כל הזכויות שמורות. להסדרת אישור שימוש בתכנים נא לפנות לדוא"ל info@hashefa.com

ובענין ספק אם התחייב בנתינת **ראשית הגז**, שספק אם נגזז צאנו לפני שהתגייר או לאחר מכן. **וכן** אם התחייב בנתינת **המתנות** לכהן, (זרוע לחיים וקיבה), שספק הוא מתי נשחטה בהמתו. **וכן** אם הוא חייב בתשלום חמש סלעים הניתנים בדמי **פדיון הבן**, **וכן** בספק אם הוא חייב **בפדיון פטר חמור** בשה — כל אלה הריהם ספק ממון בלבד, **ולכך נקבע בהם לפטור**, שאין הוא חייב לתת אותם לכהן. ובענין המשא ומתן שבין ר' שמעון בן לקיש ור' יוחנן מוסרים **שכי אתא** [כאשר בא] **רבין** מארץ ישראל לבבל, ומסר לחכמי בבל מתורת חכמי ארץ ישראל, **אמר** כי ממה ששנינו בברייתא אחרת שר' מאיר פוטר מנתינת לקט **בקמה** של הגר שספק אם נקצרה לפני התגיירותו או לאחר מכן, על מה ששנינו בדברי ר' מאיר בדין **קמה** שספק לקט לקט הוא, ר' שמעון בן לקיש **רמי ליה** [השליך לו, הראה לר' יוחנן סתירה בין השיטות], והשיב לו ר' יוחנן שאין להקשות מאותה ברייתא, שכן היא דעתו של חכם יחיד, בן אגרא.

א ועוד בענין מתנות עניים, מסופר כי החכם **לוי זרע** תבואה **במקום** הנקרא **כישר, ולא הוו** [היו] **עניים** באותו מקום **למשקל** [לקחת] **לקט** משדהו. **אתא לקמיה** [בא לוי לפני] **רב ששת** לשאול כיצד עליו לנהוג בלקט שבשדהו. **אמר ליה** [לו] רב ששת: נאמר במצוות פאה ולקט **"לעני ולגר תעזוב אותם"** (ויקרא כג, כב), ואמרו חכמים שאם אין שם עניים — לא ישאיר את הפאה והלקט **לא לעורבים ולא לעטלפים**, אלא יקחם לעצמו. ואף אתה קחם לעצמך. **מיתיבי** [נקשים] על כך ממה ששנינו כי **אין** הבעלים צריכים להטריח עצמם שיהיו **מביאין** את התרומה **לא** מהגורן (מקום ערימת התבואה בשדה) **לעיר** לידי הכהן, **ולא ממדבר לישוב**. אלא הדבר מוטל על הכהן מקבל התרומה. **ואם אין שם** בגורן או במדבר **כהן** שיתנו לו את התרומה — הבעלים **שוכר פרה ומביאה** את התרומה לעיר ולמקום ישוב, וטעם הדבר: **מפני הפסד תרומה**, אם תושאר במקומה. ומדוע אין אומרים אף בלקט במקום שאין בו עניים, שיביאו אותו הבעלים למקום שיש בו עניים! ומשיבים: **שאני** [שונה, מיוחד הוא דין] **תרומה — דטבלה** [שכן היא טובלת, גורמת לכל הפירות שיהיו באיסור טבל], כל עוד לא הופרשה מהם התרומה, ולכן **לא סגיא דלא מפריש לה** [אין זה מספיק להתיר את התבואה כל עוד שלא הפריש אותה]. מה שאין כן לקט, שאינו אוסר את התבואה. ומקשים: **והרי אף מתנות** כהונה (זרוע לחיים וקיבה) **דלא טבלי** [שאין הן טובלות], שאין הן אוסרות באכילה את כל בשר הבהמה שלא ניתנו ממנה המתנות, **ובכל זאת תניא** [שנויה ברייתא] כי **במקום שנהגו למלוג** (להטיל אל תוך מים רותחים) **בבשרם** (עם עורם עליהם) של **עגלים** הנשחטים כדי להסיר מהם את השער, **שאוכלים** אותם עם העור שעליהם — **לא יפשיט את הזרוע** מעורו, אלא יתן לכהן את הזרוע עם העור שעליה. וכן במקום שבו נוהגים **להפשיט את הראש** של הבהמה מעורה — הנותן מתנות כהונה **לא יפשיט את הלחי**, אלא יתן אותה עם העור שעליה. **ואם אין שם כהן** שיקבל מתנות כהונה — **מעלין** (שָׁמִים, מעריכים את השווי הכספי) **אותן בדמים, ואוכלן** הבעלים, ולאחר מכן יתן את דמיהן לכהן. **ונהגו כן מפני הפסד כהן.** הרי שאף במתנה שאינה אוסרת באכילה את השאר ("אינה טובלת") צריכים הבעלים לטרוח שתגיע המתנה לידי הכהן. ומדוע לא נקבע כן אף בלקט? ומשיבים: **שאני** [שונה, מיוחד הוא דין] **מתנות כהונה**, שכן לשון **נתינה כתיבא ביה** [נאמרה בו], ככתוב "ונתן לכהן הזרוע והלחיים והקבה" (דברים יח, ג). מה שאין כן בלקט. ומעירים: **השתא דאתית להכי** [עכשיו שבאת לכך, להסבר זה], שוב אין צורך לומר שבתרומה צריכים הבעלים להביא אותה למקום שיש בו כהן, משום שהריהי טובלת את הפירות, אלא ההסבר **בתרומה נמי** [גם כן] **משום שלשון "נתינה" כתיבא ביה** [נאמרה בה], ככתוב "ראשית דגנך תירושך ויצהרך... תתן לו" (שם פסוק ד). ושואלים: **אלא** הלשון **"תעזוב" יתירא** [היתירה] **שנאמרה בלקט** (שנאמר "ולקט קצירך לא תלקט... לעני ולגר תעזוב אותם", ויקרא יט, ט—י. ושוב נאמר "ולקט קצירך לא תלקט לעני ולגר תעזוב אותם", שם כג, כב) **למה לי**, מה היא באה ללמדנו, האם לא ללמדנו שאף במקום שאין בו עניים, על הבעלים לאסוף את הלקט, ולשומרו עבור העניים? ומשיבים: לשון יתירה זו באה ללמדנו **לכדתניא** [לכמו ששנויה בברייתא]: **המפקיר את כרמו, ולמחרת בשחר** (בבוקר) **השכים** וזכה בכרם מן ההפקר **ובצרו** — אף שכרם של הפקר פטור ממתנות עניים, כרם זה **חייב בפרט ובעוללות ובשכחה ובפאה**, שכן בכל המתנות הללו נאמר לשון "תעזוב" נוספת, ללמדנו שיש לתיתן אף באופן זה. ומכל מקום הפקר זה (כשאר הפקר) **פטור מן המעשרות.**

ב ומתוך שנדון למעלה אופן בו בעל שדה זוכה לעצמו במתנות עניים, מביאים ענין דומה. מסופר: **ההוא שקא דדינרי דאתא לבי מדרשא** [שק אחד של דינרי זהב שנשלח עבור בני בית המדרש והובא לבית המדרש], **קדים** [הקדים, הזדרז] **ר' אמי וזכה בהן**, ושואלים: **והיכי עביד הכי** [וכיצד עשה כן], **והא כתיב** [והרי נאמר] במתנות כהונה **"ונתן לכהן"** (דברים יח, ג), ולמדנו מכאן הוראה שדווקא כך יש לקבל מתנות כהונה, **ולא שיטול מעצמו**, וכמו כן במתנות עניים, אין על המקבל לקחת מעצמו! ומשיבים: **ר' אמי נמי** [גם כן] לא לעצמו לקח, אלא **לעניים זכה בהן. ואיבעית אימא** [ואם תרצה אמור] הסבר אחר: **אדם חשוב** כראש ישיבה, וכר' אמי, **שאני** [שונה] הוא, שהריהו יכול לקחת לעצמו. **דתניא** [שכן שנויה ברייתא על הכתוב **"והכהן הגדול**

ראשית הגז כו' — כל הנך כולהו לא רמיא מיסורא עליהו, אלא ממונא. הילכך, ספיקן לקולא. **ופדיון פטר חמור** — כדפרישית: מפריש טלה, והוא לעצמו. קמה אקמה רמי עליה — מתניתא אמריתי אשכח לרבי מאיר דפטר בקמה של גר, ספק נקלה קודם שנתגייר ספק משנתגייר. ורמייה אהא דקתני "ספק לקט לקט לקט". ושני ליה: בלשון בן אגרא מי שורה אותה. **בכישר** — מקום. אין **מביאין** — אין לריך ישראל לטרוח ולהביא תרומה מן הגורן לעיר ליד כהן, אלא כהן הולך ומביאה. **ואם אין שם כהן כו'** — אלמא, בעי לאפרושה ולאצנועה עד דמשכח כהן. הכי נמי בעי לאצנועה עד דמשכח עייסה! שאני תרומה **דטבלה** — אוסרת הכל עליו משום טבל. לפיכך, על כרחו לריך להפריש. **למלוג בעגלים** — שמולגין אותן ברותחין עם עורן, ואוכלין אותן עם העור. אין רשאי להפשיט את הזרוע — אלא נותנו לכהן כמו שהוא בעורו. הראש לא יפשיט את הלחי — כדמרבינן לקמן מקרא יתירא, שאף הנמר שבראש כבשיס הוא חייב ליתן לו, וכל שכן העור. **ואם אין שם כהן** — נתת לו המתנות. מעלים אותם בדמים — אם את דמי המתנות, ואוכל המתנות, ונותן דמיהם לכהן הבא לאשון. נתינה כתיבא בהו — ועליו ליתנן לכהן. אלא תעזוב יתירא — דכתיב בלקט, למה לי? חד ב"קדושים תהיו", וחד ב"שור או כשב", לאו לרבוי, שאפילו במקום שאין עניים שעליו להצניעם עד שימצא עייסה! חייב **בפרט ובעוללות כו'** — אף על גב דהפקר פטור מכולם, דבכולהו כתיב "קצירך", "כרמך" — ולא של הפקר. ובכולהו תנן: כל שהוא אוכל ונשמר, פרט לשל הפקר. להכי אהני "תעזוב" יתירא דכתיב בכולהו — לאתויי הפקר, כי האי גוונא דהדר מיהו וזכה ביה. בלקט ופאה כתיב "תעזוב" יתירא: חד ב"קדושים תהיו", וחד ב"שור או כשב". ופרט בכרם היינו לקט, עוללות — חד ב"קדושים תהיו": "וכרמך לא תעולל". וחד במשנה תורה (כד) "כי תבצור כרמך לא תעולל אחריך". שכחה — חד גבי שכחת אילן, וחד גבי שכחת כרם, דאמרינן לעיל (קלא,ב): "אחריך" — זו שכחה. **שקא דדינרי** — דינרי זהב שלהו ממקום אחר לבני הישיבה. **ואיבעית אימא אדם חשוב** — כגון ממונה ראש ישיבה, יכול לקדש ולזכות. שהרי עליו לגדלו ולהעשירו אפילו משלו, וכל שכן ממאי דאתי ליה מעלמא.

תוספות

ראשית הגז והמתנות — תימה: למאן דאית ליה לעיל (קלב,ב) דמתנות טבלי, ליתני נמי מתנות לחיוב — קודם שהורמו, ולפטור — אחר שהורמו המתנות, דהוו שלו. כי היכי דתני בבכור בהמה טמאה לחיוב ולפטור!

מסורת הש"ס

א. ירושלמי פאה פ"ח ה"א.
ב. ילקו"ש תורה תרה.
ג. ירושלמי דמאי פ"א ה"ב. ילקו"ש תורה שם.
ד. תוספתא חולין פ"ט, ז. מדרש תנאים לדברים פי"ח, ג. ילקו"ש תורה שם.
ה. ב"מ יא,ב.
ו. נדרים מד,ב. ב"ק כח,א. צד,א. תמורה ו,א. נדה נא,א. ילקו"ש תורה תרד.
ז. ירושלמי פאה פ"ד ה"ב. ירושלמי מעשרות פ"א ה"א.
ח. חולין קלג,א. מדרש תנאים לדברים פי"ח, ג. ילקו"ש תורה תרלא. תתקטו.
ט. ברכות יט,א. שבת יב,ב. נא,א. פסחים קי,א. מגילה כב,ב. מו"ק יא,ב. יב,א. כתובות נב,ב. פו,א. ב"מ עג,א. ב"ב ט,א. ע"ז ח,ב. כח,א. מח,ב. ילקו"ש תורה תרלא. שם נ"ך תצב.
י. יומא יח,א. הוריות ט,א. ירושלמי יומא פ"א ה"ג. תו"כ פכ"א, י. ויק"ר פכ"ו. תנחומא אמור ד. ילקו"ש תורה תעג. תרלג.

גרסות

ראשית הגז יש בכת"י: **ארבע להקל ראשית הגז.**
ופדיון הבן יש בכת"י: **פדיון הבן.**
ופדיון פטר חמור בכת"י מ: **ופדיון חמור.**
קמה אקמה רמי ליה יש בכת"י: **קמה אקמה רמי ליה וא"ל בלשון בן אגרא אנו שונה.**
ששת יש בכת"י: **פפא.**
אותם ולא לעורבים ולא לעטלפים בכת"י מ: **אותם אמר רחמנא ולא לעורבים ולעטלפים** ויש בכת"י: **אותם אבל לא לעורבים ולא לעטלפים.**
המשך גרסות בהשלמות.

החיים

שקא דדינרי
סתמו של השק, הנזכר במקרא ובלשון חכמים, הוא אריג גס (בין שהוא תפור כשק או בצורה אחרת) העשוי משיער עזים (ומשום כך, כיון שהעזים היו בדרך כלל שחורות, אף צבעו של השק היה לרוב שחור). השק היה נישא על גבם של חמורים, ופעמים רבות היו אלה צמד שקים הקשורים זה לזה שניתנו על גב החמור, והשתלשלו אל שני צדיו. השקים הכילו משאות שונים, ובכללם מטבעות כסף.

שק כסף עשוי עור מתקופת המשנה. מתוך ציור רומי

העולם

עורבים

העורבים הוא שם כולל למשפחת עופות רחבה הנמנית על צפורי השיר. אף שעיקר מזונם הוא מבשר בעלי חיים (נבילות ויצורים חיים קטנים) יש מהם הניזונים גם מן הפירות.

עטלפים

העטלף הינו בעל חיים מקבוצת בעלי חיים היונקים והמסוגלים לעוף (Chiropetra). העטלף חי במקומות חשוכים, ופעיל בלילות, ובעל חושי שמיעה ומישוש מפותחים ביותר. כיום ניזונים העטלפים מחרקים בלבד. אולם יש הניזונים מפירות האילן.

עיונים

והמתנות שאלו התוס' מדוע נכללו מתנות כהונה בין ארבעת ספקות שבגר שהולכים בהם להקל (מפני שהם ספק ממון ולא ספק איסור), והרי לשיטת רב בר רב חנה (המובאת לעיל קלב,ב) אף מתנות כהונה שלא הופרשו מהבהמה אוסרות את הבהמה באכילה, ש"כל האוכל מבהמה שלא הורמו מתנותיה, כאילו אוכל טבלים". ולפי שיטה זו אכן יש ספק בגר הנוגע למתנות כהונה שהריהו ספק ממון, והולכים בו להקל — כאשר הורמו המתנות, והן עתה בידי הגר, שאין הכהן יכול להוציאן ממנו. ואולם יש גם ספק שהריהו ספק איסור, והולכים בו להחמיר — כאשר לא הורמו עדיין המתנות! ובדומה לכך מוצאים בברייתא ספק הגר הנוגע לפטר חמור, שמתייחסים אנו בו לשני צדדים: האחד, שהוא ספק איסור (לגבי פטר החמור עצמו) שהולכים בו להחמיר (ופודים אותו בשה). והשני, שהוא ספק ממון (לגבי שה הפדיון) הולכים בו להקל (שאין הגר נותנו לכהן).

לוי זרע בכישר כתבו המפרשים כי כישר נמצאת בחוצה לארץ. ומה שהורה רב ששת ללוי שאין הוא צריך להניח כלל לקט בשדהו (כשאין שם עניים שיבואו לקחת את הלקט) הרי זה משום שדין לקט שכחה ופאה בזמננו אינו אלא מדברי סופרים, וכאשר אין עניים לא תיקנו חכמים להניחם (חת"ס). וכן כתבו אחרונים שדין לקט בזמננו נוהג מדברי סופרים, ואין זה ענין לדעות השונות אם קדושה שניה קדשה או לא קדשה לעתיד לבוא, שכן דין לקט שכחה ופאה כדין מעשר, ומדין תורה מצריכים אנו בהם ביאת כולכם (פאה"ש).

אכן יש שאמרו שאף הוראת רב ששת היתה שיש להניח בתחילה לקט בשדהו, ולהשהותו שם כשיעור זמן הנזכר במשנה (פאה פ"ח מ"א) לענין היתר כל אדם בלקט, שהוא "משילבו בה הנמושות" (יש"ב).

תעזוב אותם ולא לעורבים ולא לעטלפים ובכלל דין זה שאמרה תורה אף "ולא לגוים", ולכך כתב הרמ"א (יו"ד סי' שלב) שבימינו אף בארץ ישראל אין נוהגים בדין לקט, כיון שרוב תושביה הינם גוים, ואם יניח לקט — יבוא הגוי ויקחנו, והתורה אמרה "לעני ולגר תעזוב אותם" (ולא לגוים).

וכתבו אחרונים כי אף בזמננו, שרוב תושבי הארץ יהודים, מכל מקום לא השתנה הדין ויש לנהוג כהוראת הרמ"א, שכן לפי ראות עינינו אין בנמצא עני שיטריח עצמו ללכת בשדה וללקט מתנות עניים. שהרי הטירחה הכרוכה בדבר מרובה לאין ערוך משכרה. שכן הלחם מצוי בזמן הזה ומחירו זול. ואין עני המחזר על הפתחים מתרצה בפת לחם, וכל שכן שלא יטריח עצמו לקצור פאה ולדרש ולטחון ולאפות. וכיון שכן יבואו העורבים והעטלפים וילקטום, והתורה אמרה "תעזוב אותם", ולא לעורבים ולא לעטלפים (חזו"א).

אלא תעזוב יתירא למה לי שכן אם אומרים שכאשר אין עניים במקום, צריך בעל הבית לאסוף את הלקט משדהו ולהניחו בתוך ביתו עד שיימצאו לפניו עניים ליתנו להם — מובן מה בא ללמדנו הכתוב היתר "תעזוב". שמלבד העזיבה הרגילה של הלקט הנעשית בשדה, שמוזהר בעל השדה שלא ליטול את הלקט לעצמו, יש אופן נוסף של עזיבה וכגון במקרה זה שהריהו לוקח את התבואה אל תוך ביתו ולאחר מכן הריהו נותן את מתנות העניים. ואולם אם אומרים אנו כי כאשר אין עניים במקום, רשאי בעל השדה לקחת את הלקט לעצמו — אין זה מובן מה בא ללמדנו הכתוב הנוסף "תעזוב" (ר"ן).

ר' אמי נמי לעניים זכה בהן יש שכתבו שהכוונה לעניים בני בית המדרש. והזדרז ר' אמי וזכה בכסף זה, כדי שיוכל לחלקו בין בני בית המדרש באופן היותר נאות (מאירי). ויש שכתבו שהכוונה אף לעניים שאינם בני בית המדרש. והזדרז ר' אמי וזכה בכסף זה, כדי שיוכל לחלקו אף לעניים אלה. שאף שהגיע הכסף לבית המדרש, כוונת הנותן היתה שיתחלק לפי שיקול דעתו וראות עיניו של החכם הגדול הישב באותו בית מדרש (לב אריה).

אורח ההלכה

ולא הוו עניים למשקל לקט... ולא לעורבים ולא לעטלפים נאמר במתנות עניים "לעני ולגר תעזוב אותם", ולמדו חכמים מלשון הכתוב: כל זמן שהעניים תובעים אותם. ולכן אם פסקו העניים לבקש ולחזר עליהם — הנשאר מהם מותר לכל אדם, שאין גופו קדוש כתרומות. ואינו חייב ליתן לעניים את דמיהם, שלא נאמר בהן "ונתן לעניים" אלא "תעזוב אותם", ואינו מצווה לעזוב אותם לחיה ולעופות אלא לעניים, והרי אין עניים. כרב ששת. (רמב"ם ספר זרעים הלכות מתנות עניים פ"א ה"י. שו"ע יו"ד שלב, א. וראה ש"ך ופתחי תשובה).

אין מביאין תרומה לא מגורן לעיר ולא ממדבר לישוב וכו' אין ישראל חייבים לטפל בתרומה ולהביאה מן הגורן לעיר ומן המדבר לישוב, אלא כהנים יוצאים לגרנות וישראל נותנים להם חלקם שם. ואם לא יצאו — הריהו מפריש תרומה ומניחה בגורן. ואם הגורן במקום שאין התרומה משתמרת שם וחיה או בהמה אוכלתה שם — תיקנו חכמים שיטפל בה ויביאנה לעיר ויטול את שכר הבאתה מכהן, שאם הפרישה והניחה לבהמה ולחיה הרי זה חילול השם. כברייתא. (רמב"ם שם הלכות תרומות פי"ב הי"ז).

המפקיר את כרמו ולשחר השכים ובצרו המפקיר את כרמו והשכים בבקר וזכה בו לעצמו ובצרו — חייב בפרט ובעוללות ובשכחה ובפאה, שהרי "שדך" ו"כרמך" אני קורא בו, מפני שהיה בתחילה שלו והרי הוא עתה שלו. אבל אם זכה מן ההפקר בשדה של אחרים — הרי זה פטור מן הכל. כברייתא. (רמב"ם שם הלכות מתנות עניים פ"ה הכ"ז).

שפע למד את עמי www.hashefa.co.il © כל הזכויות שמורות. להסדרת אישור שימוש בתכנים נא לפנות לדוא"ל info@hashefa.com

משנה מן פרק של ארכובה — מארכובה הנמכרת עם הראש. עד כף של יד — עצם רחב של כתף שקורין *אשפלדו"ן. והוא של נזיר — וכן "זרוע בשלה" האמור בנזיר (במדבר ו) כך מיטלת. וכנגדו ברגל שוק — האמור בשלמים (ויקרא ז), ומי הוי שתי עצמות מן הפרק של מארכובה עד בוקא דאטמא. דהיינו, כל הירך. סובך של רגל — היינו פרק שבין הקולית ועצם אמצעי. הפרק של לחי — אצל הלדעים, ומותן כלפי מטה עד פיקה של גרגרת, עד שיפוי כובע, שהוא פקעיתא. ופתחה של קנה, בית הבליעה. דהיינו, למייס התחתונות עם הלשון.

גמרא הזרוע — "ונתן לכהן הזרוע". כדאמר רבא — בפרק "גיד הנשה" (חולין צא,א) אליבא דרבי יהודה, דאמר: אינו נוהג אלא באחת, והדעת מכרעת: של ימין. ה' — ד"הלמייס" למאי אתא? חלב של הקבה וחלב שבתוך הקבה — אלב הקרוס. כהנים נהגו בו עין יפה — שלא ליטלו מן הבעלים. אלמא דמדאורייתא של כהנים הוא דנפקא ליה מה"א יחידא "והקנה". דורשי חמורות — מקראות הסתומים. היו אומרים — מנלן דשל ימין? מהכא. יד — שנותנין לכהן — כנגד ידו של פנחס, שעל כך ניתנה לו בית כהונת עולם, וזה שכרו. ואיזו יד שעושה מלחמה? הוי אומר: של ימין. זרוע המוקדשין — של איל נזיר. תלמוד לומר תתנו — "תרומה לכהן". זרוע חולין — מתנות כהונה. ובית שחיטה עמה — היינו, תופס בעומק הגורר בגלכסון יותר מן הפיקה. לעולם עד הפיקה ולא קשיא — ברייתא דקרי לה "בית שחיטה"? רבי חנינא היא, דמכשיר שחיטה למעלה מבית הבליעה. ומתניתין דלא קרי לה בית שחיטה? רבנן היא. ואיבעית אימא — ברייתא נמי רבנן היא, והאי "עמה" דקתני? לאו עם הלחי, אלא עם הבהמה היה נשאר בית שחיטה, והלחי ניטל עם הפיקה.

הדרן עלך הזרוע והלחיים

תוספות

פיקה של גרגרת — היא טבעת הגדולה, שעשויה עגולה כפיקה.

הזרוע המיומנת — אפילו לרבנן דדרשי פרק "גיד הנשה" (חולין צו,ב): "הירך" — דפשיט איסוריה בכוליה ירך, הכא מודו, דלא שייך למדרש הכי.

דורשי חמורות — פירש בערוך בשם רב סעדיה גאון: כמין המעשה. דבלשון ארמי "מהו חמרך" — מה מעשיך.

הדרן עלך הזרוע והלחיים

מאֶחָיו" (ויקרא כא, י) — צריך שיהא הכהן הגדול גדול מאחיו בנוי בחכמה ובעושר. אחרים אומרים: מנין שאם אין לו, לכהן הגדול עושר משל עצמו, שאחיו הכהנים מגדלין (מעשירים) אותו עד שיהא עשיר מהם — תלמוד לומר (מלמדנו הנאמר) "והכהן הגדול מאחיו" — גדלהו משל אחיו. וכיון שהיו צריכים בני בית המדרש להעשיר את ר' אמי מכספם, כל שכן הוא שרשאי ר' אמי לקחת לעצמו כדי לזכות עבורם.

מֵאֶחָיו" — שֶׁיְּהֵא גָּדוֹל מֵאֶחָיו בְּנוּי בְּחָכְמָה וּבְעוֹשֶׁר. אֲחֵרִים אוֹמְרִים: מִנַּיִן שֶׁאִם אֵין לוֹ, שֶׁאֶחָיו הַכֹּהֲנִים מְגַדְּלִין אוֹתוֹ? — תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְהַכֹּהֵן הַגָּדוֹל מֵאֶחָיו" — גַּדְּלֵהוּ מִשֶּׁל אֶחָיו.

ג משנה לאחר שנשנו דיניהן של מתנות הזרוע והלחיים והקיבה מגדירים מהם הזרוע והלחיים שבבהמה: **איזהו הזרוע** — זה חלק הבהמה שמן **הפרק של הארכובה** (הברך התחתונה), **עד כף** הירך **של יד** (הרגל הקדמית, הם השוק והקולית של הרגל הקדמית הימנית), וזה **הוא** ה"זרוע" הנזכר בתורה בדינו **של הנזיר** ("ולקח הכהן את הזרוע בשלה מן האיל", במדבר ו,יט). **וכנגדו ברגל** האחורית הימנית, באותם החלקים (מן הברך התחתונה ועד כף הירך), היא **השוק** והקולית, שהרי מבהמת קרבן שלמים נותנים לכהן את השוק. **ר' יהודה אומר:** השוק הניתן לכהן בקרבן השלמים אינו כולל את הקולית, אלא הוא **מן הפרק של ארכובה עד סובך של רגל**, הוא הברך העליונה המחברת את החלק האמצעי של הרגל עם החלק העליון. **אי זהו לחי** — זה חלק הבהמה שמן **הפרק של לחי** (הלחי התחתונה, לאחר הצדעיים, ולמטה) **עד פיקה** (הטבעת העליונה) **של גרגרת** (הקנה).

ד גמרא שנינו במשנתנו מהו חלק הבהמה הנקרא "זרוע" שניתן לכהן. ועוד בענין זה, **תנו רבנן** [שנו חכמים] על הנאמר במצות מתנות כהונה "וזה יהיה משפט הכהנים מאת העם מאת זובחי הזבח אם שור אם שה ונתן לכהן הזרוע והלחיים והקבה" (דברים יח, ג): "הזרוע" — **זה זרוע ימין** של הבהמה. ודנים בדבר: **אתה אומר שזה זרוע ימין, או אולי אינו אלא זרוע שמאל?** ומשיבים: לכך **תלמוד לומר "הזרוע"** בה"א הידיעה, הזרוע הימנית. ושואלים: **מאי תלמודא** [מה, הלימוד], כיצד נלמד הדבר מתוספת ה"א הידיעה שבמלה? ומשיבים: הרי זה **כדרך שאמר רבא** בדרשת הכתוב האמור "על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה אשר על כף הירך" (בראשית לב,לב) — באה ה"א הידיעה שבמלה **"הירך"** ללמדנו שזו **המיומנת** (החשובה) **שבירך. הכא נמי** [כאן גם כן] למדים אנו מן ה"א הידיעה שבמלה **"הזרוע"** — זה **המיומן שבזרוע,** שהיא הזרוע הימנית. וממשיכים בדרשת הנאמר במתנות כהונה, הכתוב **"והלחיים" למאי אתא** [לְמָה בא, מה הוא מלמדנו]? **להביא** (לרבות) אף את **הצמר שבראש כבשים, והשער שבזקן התיישים,** שאף הם ניתנים לכהן. והכתוב **"והקבה" למאי אתא** [לְמָה בא, מה הוא מלמדנו]? **להביא** אף את **החלב שעל גבי הקבה,** ואת **החלב שבתוך הקבה,** שאף אלה ניתנים לכהן. שכן **אמר ר' יהושע: כהנים נהגו בו** (בחלב, זה שעל גבי הקיבה וזה שבתוך הקיבה) **עין יפה ונתנוהו** (הסכימו שלא לקבלו, וויתרו עליו) **לבעלים,** ויש לדייק בדברים: **טעמא** [הטעם] שאין החלב ניתן לכהנים — משום שכך **נהגו** הכהנים משום עין יפה שלהם, **הא** [הרי] נסיק מכאן כי אם הכהנים **לא נהגו** כן — **דידיה** [שלו, של הכהן] **הוא** החלב. ומביאים עוד מדרשת חכמים במצות נתינת זרוע הלחיים והקיבה: **דורשי חמורות היו אומרים** בטעמה של מצות נתינת זרוע ולחיים וקיבה: **הזרוע** — **כנגד היד** של פינחס בן אלעזר הכהן, שהרג את זמרי בן סלוא, ועצר בכך את המגיפה מעל בני ישראל, **וכן הוא,** הכתוב, **אומר "ויקח רומח בידו"** (במדבר כה, ז). **ולחיים** — **כנגד התפלה** שהתפלל פינחס באותה עת, **וכן הוא אומר "ויעמוד פנחס ויפלל** ותעצר המגפה. ותחשב לו לצדקה לדור ודור עד עולם" (תהלים קו,ל־לא). **הקבה** לכהנים — זו הקיבה **כמשמעה,** כדרך שהיא נזכרת בתיאור מעשה פינחס, **וכן הוא אומר** "וידקור את שניהם את איש ישראל **ואת האשה אל קבתה** ותעצר המגפה מעל בני ישראל" (במדבר שם,ח).

אֵיזֶהוּ הַזְּרוֹעַ — מִן הַפֶּרֶק שֶׁל אַרְכּוּבָה עַד כַּף שֶׁל יָד, וְהוּא שֶׁל נָזִיר. וּכְנֶגְדּוֹ בָּרֶגֶל, שׁוֹק. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: שׁוֹק מִן הַפֶּרֶק שֶׁל אַרְכּוּבָה עַד סוֹבֶךְ שֶׁל רֶגֶל. אֵי זֶהוּ לֶחִי — מִן הַפֶּרֶק שֶׁל לֶחִי, עַד פִּיקָה שֶׁל גַּרְגֶּרֶת.

ד גמרא תָּנוּ רַבָּנַן: "הַזְּרֹעַ" — זֶה זְרוֹעַ יָמִין. אַתָּה אוֹמֵר זֶה זְרוֹעַ יָמִין, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא זְרוֹעַ שְׂמֹאל? תַּלְמוּד לוֹמַר: "הַזְּרֹעַ". מַאי תַּלְמוּדָא? כְּדַאֲמַר רָבָא: "הַיָּרֵךְ" — הַמְיוּמֶנֶת שֶׁבַּיָּרֵךְ, הָכָא נַמִי: "הַזְּרוֹעַ" — הַמְיוּמֶן שֶׁבַּזְּרוֹעַ. "וְהַלְּחָיַיִם" לְמַאי אַתָּא? לְהָבִיא צֶמֶר שֶׁבְּרֹאשׁ כְּבָשִׂים, וְשֵׂעָר שֶׁבִּזְקַן תְּיָישִׁים. "וְהַקֵּבָה" לְמַאי אַתָּא? לְהָבִיא חֵלֶב שֶׁעַל גַּבֵּי הַקֵּבָה, וְחֵלֶב שֶׁבְּתוֹךְ הַקֵּבָה. דְּאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: כֹּהֲנִים נָהֲגוּ בּוֹ עַיִן יָפָה וּנְתָנוּהוּ לַבְּעָלִים, טַעְמָא — דְּנָהֲגוּ, הָא לָא נָהֲגוּ — דִּידֵיהּ הוּא. דּוֹרְשֵׁי חֲמוּרוֹת הָיוּ אוֹמְרִים: הַזְּרוֹעַ כְּנֶגֶד הַיָּד. וְכֵן הוּא אוֹמֵר "וַיִּקַּח רֹמַח בְּיָדוֹ". וּלְחָיַיִם כְּנֶגֶד תְּפִלָּה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר "וַיַּעֲמֹד פִּינְחָס וַיְפַלֵּל". קֵבָה כְּמַשְׁמָעָהּ, וְכֵן הוּא אוֹמֵר "וְאֶת הָאִשָּׁה אֶל קֻבָּתָהּ".

וְתַנָּא מָיְיתֵי לָהּ מֵהָכָא: "שׁוֹק הַיָּמִין" אֵין לִי אֶלָּא שׁוֹק הַיָּמִין, זְרוֹעַ מוּקְדָּשִׁין מִנַּיִן? — תַּלְמוּד לוֹמַר: "תְּרוּמָה". זְרוֹעַ חוּלִין מִנַּיִן? — תַּלְמוּד לוֹמַר: "תִּתְּנוּ".

ה "אֵיזֶהוּ לֶחִי מִן הַפֶּרֶק שֶׁל לֶחִי וְעַד פִּיקָה שֶׁל גַּרְגֶּרֶת". וְהָתַנְיָא: נוֹטְלָהּ וּבֵית שְׁחִיטָה עִמָּהּ! לָא קַשְׁיָא, הָא רַבָּנַן וְהָא רַבִּי חֲנִינָא בֶּן אַנְטִיגְנוֹס, דְּתַנְיָא: מוּגְרֶמֶת פְּסוּלָה. הֵעִיד רַבִּי חֲנִינָא בֶּן אַנְטִיגְנוֹס עַל מוּגְרֶמֶת שֶׁהִיא כְּשֵׁרָה. אִיבָּעֵית אֵימָא: הָא וְהָא רַבָּנַן, וּמַאי "עִמָּהּ"? — עִמָּהּ דְּבְהֵמָה.

הדרן עלך הזרוע והלחיים

ה שנינו במשנתנו: **איזהו לחי** — **מן הפרק של לחי ועד פיקה של גרגרת.** ושואלים: **והתניא** [והרי שנויה ברייתא] בענין נתינת לחי לכהן **שנוטלה** מן הבהמה הנשחטת **ובית שחיטה עמה,** והרי בית השחיטה הוא מעבר לפיקה של הגרגרת! ומשיבים: **לא קשיא** [אין זה קשה], שכן הן המשנה והן הברייתא סבורות כי הכהן מקבל את הלחי שעד הפיקה של הגרגרת, ואולם **הא** [זו] ששנינו במשנתנו שמקבל הכהן עד הפיקה של הגרגרת — הריהי כשיטת **רבנן** [חכמים], **ואילו הא** [זו] ששנינו בברייתא שנוטלה הכהן עם בית השחיטה — הריהי כשיטת **ר' חנינא בן אנטיגנוס. דתניא** [שכן שנויה ברייתא]: שחיטה שנעשית בה הבהמה **מוגרמת,** שהחיתוך נעשה גבוה מן המקום הראוי בצואר, למעלה מבית הבליעה — הריהי שחיטה **פסולה** לדעת חכמים. ואולם **העיד ר' חנינא בן אנטיגנוס על מוגרמת שהיא כשרה.** שלשיטתו הכהן מקבל עד פיקה של הגרגרת שלדעתו אף היא מקום שחיטה. **איבעית אימא** [אם תרצה אמור] הסבר אחר: **הא והא** [זו וזו, המשנה והברייתא] — כשיטת **רבנן** [חכמים] **ומאי** [ומה] פירוש הנאמר **"עמה"** — **עמה** של **הבהמה,** שבית השחיטה נשאר עם גוף הבהמה אצל הבעלים, שאין הכהן נוטלה.

בנוי בחכמה ובעושר בכת"י בסוגייתנו ובסוגיה בהוריות (ט,א. ויעוין ב"גרסות"): נוספה מעלת "בכח". ובתוספתא (יומא פ"א וכן הוא בתו"כ פרשת אמור) באה מעלה נוספת: "ובמראה". ועוד יש בכת"י נוספה מעלה "ובכבוד". ודנו אחרונים בסדר המעלות כפי שהוא מובא בסוגיה בהוריות, ושאלו מדוע לא נמנתה מעלת החכמה בראש, שהרי היא עדיפה על מעלת הכח והנוי והעושר! והשיבו כי סדר המעלות זה ערוך כסדר הופעתן באדם. שבתחילה מתגלה באדם הכח והגבורה, ואחר כך נוי הפנים (הוא הזקן, המשווה לו הדרת פנים), ואחר שצימח זקנו הריהו יוצא מבית הספר ועוסק בסחורה ומתעשר, כי קודם לכן היה סמוך אצל שולחן אביו ואין הוא עצמו עשיר. ואחר כך יגדל עוד בשנים, וישתלם בחכמה, ויחכם (בן יהוידע).

כהנים נהגו בו עין יפה ונתנוהו לבעלים ואין הכוונה שהחזירו הכהנים את החלב לבעלים, לאחר שקיבלוהו מאתם, אלא שהסכימו שלא ליטלו מהם (רש"י). אכן תהו אחרונים: הרי מדין תורה חייבים הבעלים אף בנתינת החלב, ואף שהכהנים מוותרים להם על נתינה זו, אין הבעלים מקיימים את מצוות הנתינה! והשיבו כי מאחר ומחילה זו הינה של כלל הכהנים, שכולם נהגו בדבר בעין יפה ומחלום לבעלים — הרי זה כדין לקט שלמדנו בו (ב"מ כא,ב) כי לאחר שכבר הלכו האחרונים שבמלקטים מן השדה, הלקט הנשאר נמחל על ידי כלל העניים והריהו מעתה מותר לכל אדם (חזו"א).

העיד ר' חנינא בן אנטיגנוס על מוגרמת שהיא כשרה סוגיית מוגרמת בכללה נתבררה לפרטיה לעיל בפרק "הכל שוחטין", ובכללה דברי ר' חנינא בן אנטיגנוס (לעיל יח,ב). אכן כתבו אחרונים כי לדעת ר' חנינא בן אנטיגנוס שמכשיר מוגרמת אין הכוונה שיכול לשחוט בכל מקום בצוואר הבהמה שירצה, אלא על שאר הטבעות (בצוואר הבהמה) שנזכרו תחילה לדעת חכמים הוא מתייחס, ולפי עדותו יש מקום שחיטה חוץ לטבעת. ובהמשך אותה סוגיה נחלקו מהו בדיוק הגבול לדעתו (חת"ס).

אורח ההלכה

שיהא גדול מאחיו בנוי בחכמה ובעושר... שאחיו הכהנים מגדלין אותו כהן גדול צריך שיהיה גדול מכל אחיו הכהנים בנוי בכח בעושר בחכמה ובמראה. אין לו ממון — כל הכהנים נותנים לו משלהם, כל אחד לפי עשרו, עד שיעשיר יותר מהעשיר שבכולם. כברייתא. (רמב"ם ספר עבודה הלכות כלי המקדש והעובדים בו פ"ה ה"א).

איזהו הזרוע הזרוע שאמרו במתנות כהונה היא זרוע של ימין, מן הפרק של ארכובה עד כף ידו, שהן שני איברים, זה מעורה בזה. כמשנה וכברייתא להלן. (רמב"ם שם הלכות מעשה הקרבנות פ"ט ה"י. ספר זרעים הלכות ביכורים פ"ט הי"ח. שו"ע יו"ד סא, ב).

אי זהו לחי הלחיים שאמרו במתנות כהונה הם מן הפרק של הלחי ועד הפיקה של הגרגרת, שהיא הטבעת הגדולה עם הלשון שביניהן. כמשנה וכברייתא להלן. (רמב"ם ספר זרעים שם. שו"ע יו"ד שם ה"ג).

להביא צמר שבראש כבשים ושער שבזקן תיישים כשנותן את הלחי והזרוע לכהן, צריך ליתנם עם העור ועם הצמר שבראשי כבשים והשער שבראשי תיישים, שאינו רשאי למלגם (=להרתיחם בחמים להעביר השיער) ולא להפשיט את העור קודם שיתנם לכהן. (רמב"ם שם הי"ט. שו"ע שם).

להביא חלב שעל גבי הקבה וחלב שבתוך הקבה... כהנים נהגו בו עין יפה וכו' כשנותן את הקיבה לכהן, צריך ליתנה לו עם כל חלבה, הפנימי והחיצון, אלא אם כן נהגו הכהנים להשאיר את החלב לבעלים. כברייתא. (רמב"ם שם. שו"ע שם סעיף ד).

מסורת הש"ס

יא. תוספתא חולין פ"ט הי"ב. ספרי דברים פי"ח, ג. מדרש תנאים לדברים פי"ח, ג.

יב. תוספתא חולין פ"ט, יא.

יג. ברכות כד,א. פסחים נד,א. מסכת שמחות פ"ח, טז. ילק"ש תורה ה, תשעא, תתקטו. שם נ"ך תתסה.

יד. תו"כ פ"ז, לב. ילק"ש תורה תקט. תתקטו.

גרסות

ראה בהשלמות.

לשון

דורשי חמורות

משמעו של ביטוי זה הבא גם בצורה "דרשה כמין חומר" (או "כעין חומר") הוא דרך דרשה המבוססת על הקבלה והשוואת דברים זה מול זה (לשם הבלטת הניגוד שבהם), של מקראות סתומים. ולכך נקראת דרך דרשה זו "חמורות" כצרור המרגלית וצרור הבושם התלויים בצואר הנשים, המכילים בתוכם מן הדברים הנאים והמבשמים את הנפש, הנקראים "חומר" (רש"י). ויש שגרסו "כמין הומר" (במקום "כמין חומר"), והכוונה: כמין המעשה, שכן בארמית אדם אומר לחבירו "מה אהמרך?" וכוונתו: מה מעשיך (תוסי קדושין כב,ב). שהדרשה היתה למעשה. ועוד אמרו ש"הומר" מלשון המרה ותמורה, והכוונה לדרך של משל (אלגוריה). ואחרים אמרו שהוא מן הפרסית ובמובן של חשבון, מדת ערך והשוואה.

העולם

מן הפרק של ארכובה עד כף של יד

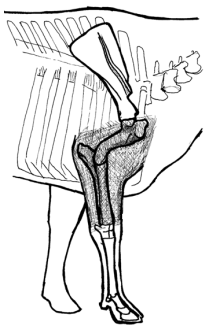

וכנגדו ברגל שוק

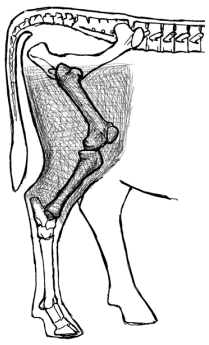

מן הפרק של לחי עד פיקה של גרגרת

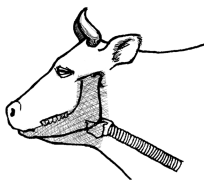

***אשפלדו"ן** מן הצרפתית העתיקה espaldon — עצם השכם.

עיונים

בנוי בחכמה ובעושר בכת"י בסוגייתנו ובסוגיה בהוריות (ט,א. ויעוין ב"גרסות"): נוספה מעלת "בכח". ובתוספתא (יומא פ"א וכן הוא בתו"כ פרשת אמור) באה מעלה נוספת: "ובמראה". ועוד יש בכת"י נוספה מעלה "ובכבוד". ודנו אחרונים בסדר המעלות כפי שהוא מובא בסוגיה בהוריות, ושאלו מדוע לא נמנתה מעלת החכמה בראש, שהרי היא עדיפה על מעלת הכח והנוי והעושר! והשיבו כי סדר המעלות זה ערוך כסדר הופעתן באדם. שבתחילה מתגלה באדם הכח והגבורה, ואחר כך נוי הפנים (הוא הזקן, המשווה לו הדרת פנים), ואחר שצימח זקנו הריהו יוצא מבית הספר ועוסק בסחורה ומתעשר, כי קודם לכן היה סמוך אצל שולחן אביו ואין הוא עצמו עשיר. ואחר כך יגדל עוד בשנים, וישתלם בחכמה, ויחכם (בן יהוידע).

כהנים נהגו בו עין יפה ונתנוהו לבעלים ואין הכוונה שהחזירו הכהנים את החלב לבעלים, לאחר שקיבלוהו מאתם, אלא שהסכימו שלא ליטלו מהם (רש"י). אכן תהו אחרונים: הרי מדין תורה חייבים הבעלים אף בנתינת החלב, ואף שהכהנים מוותרים להם על נתינה זו, אין הבעלים מקיימים את מצוות הנתינה! והשיבו כי מאחר ומחילה זו הינה של כלל הכהנים, שכולם נהגו בדבר בעין יפה ומחלום לבעלים — הרי זה כדין לקט שלמדנו בו (ב"מ כא,ב) כי לאחר שכבר הלכו האחרונים שבמלקטים מן השדה, הלקט הנשאר נמחל על ידי כלל העניים והריהו מעתה מותר לכל אדם (חזו"א).

העיד ר' חנינא בן אנטיגנוס על מוגרמת שהיא כשרה סוגיית מוגרמת בכללה נתבררה לפרטיה לעיל בפרק "הכל שוחטין", ובכללה דברי ר' חנינא בן אנטיגנוס (לעיל יח,ב). אכן כתבו אחרונים כי לדעת ר' חנינא בן אנטיגנוס שמכשיר מוגרמת אין הכוונה שיכול לשחוט בכל מקום בצוואר הבהמה שירצה, אלא על שאר הטבעות (בצוואר הבהמה) שנזכרו תחילה לדעת חכמים הוא מתייחס, ולפי עדותו יש מקום

שפע למד את עמי www.hashefa.co.il © כל הזכויות שמורות. להסדרת אישור שימוש בתכנים נא לפנות לדוא"ל info@hashefa.com